

A Content Analysis of Family Challenges with an Emphasis on Spousal Relations in the Noble Qur'an

Zahra Movazebi¹, Ebrahim Ebrahimi²

1. PhD Candidate in Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Islamic Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Corresponding Author). z.movazebi66@gmail.com
2. Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Islamic Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Ebrahimi978@atu.ac.ir

Research Article

Abstract

The family, as the most fundamental social institution, plays a pivotal role in ensuring the psychological, social, economic, and cultural well-being of society. Any disruption in the structure or function of the family can entail negative and lasting consequences at both individual and social levels. The present study, aiming to analyze the vulnerabilities affecting spousal relations within the family on the basis of the teachings of the Noble Qur'an, was conducted using the content-analysis method. To this end, all verses related to family vulnerabilities were identified and categorized. In the course of the content-analysis process, meaningful units were extracted and organized into principal themes and categories, and an analytical-expository approach was employed to interpret and elucidate the vulnerabilities. The findings indicate that the Qur'an, through a multilayered perspective, does not confine family vulnerabilities merely to the behavioral level, but also addresses deeper dimensions such as beliefs, attitudes, power relations, and gender roles. According to the analysis of the verses, the most significant threats undermining family cohesion include individualism, identity crisis, shifts in attitudes toward gender roles, violation of mutual rights, male domination, sexual promiscuity, weakening of religious beliefs, and psychological and legal spousal abuse. Based on the statistical results derived from a total of 64 relevant verses, the highest proportion of family vulnerabilities pertains to misconduct shared by both spouses (41%), followed by misconduct by men (39%), and misconduct by women (20%). In the face of these vulnerabilities, the Qur'an, by emphasizing foundational principles such as God-centeredness, chastity, righteous conduct, and the precedence of collective welfare over individual benefit, offers preventive and corrective strategies for strengthening and restoring spousal relations. The results of this study indicate that Qur'anic principles—grounded in human nature and characterized by conceptual flexibility—possess the capacity to accommodate contemporary social transformations and challenges. Accordingly, employing the Qur'anic framework can provide an effective model for enhancing family well-being, redefining intra-family mechanisms, and repairing strained relationships in contemporary societies.

Keywords: Family vulnerabilities; Noble Qur'an; Content analysis; Family health indicators; Spousal relations; Ideal condition

Received: 2025-07-20 | Received in revised from: 2025-09-21 | Accepted: 2025-09-29 | Published online: 2025-09-23

◆ How to cite: Movazebi, Zahra, Ebrahimi, Ebrahim(1404SH): A Content Analysis of Family Challenges with an Emphasis on Spousal Relations in the Noble Qur'an, Quran and social sciences, 3(19), p122-155, 10.22034/arq.2025.234461

تحلیل محتوای آسیب‌های خانواده با تأکید بر روابط زوجین در قرآن کریم

زهرا مواظبی^۱، ابراهیم ابراهیمی^۲

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
z.movazebi66@gmail.com

۲. استادگروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Ebrahimi978@atu.ac.ir

بزو هشی

چکیده

خانواده به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش محوری در تأمین سلامت روانی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه ایفا می‌کند. هرگونه اختلال در ساختار یا کارکرد خانواده می‌تواند پیامدهای منفی و پایدار در سطوح فردی و اجتماعی به همراه داشته باشد. پژوهش حاضر با هدف آسیب‌شناسی روابط زوجین در خانواده و بر اساس آموزه‌های قرآن کریم، با روش تحلیل محتوا انجام شده است. بدین منظور، تمامی آیات مرتبط با آسیب‌های خانواده شناسایی و دسته‌بندی گردید. در فرایند تحلیل محتوا، ضمن استخراج واحدهای معنایی و دسته‌بندی آن‌ها در قالب مقوله‌ها و محورهای اصلی، از رویکرد تحلیلی-تفسیری برای تبیین و آشکارسازی آسیب‌ها بهره گرفته شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که قرآن کریم با رویکردی چندلایه، آسیب‌های خانواده را صرفاً به سطح رفتاری محدود نکرده و ابعاد عمیق‌تری چون باورها، نگرش‌ها، روابط قدرت و نقش‌های جنسیتی را نیز مورد توجه قرار داده است. بر اساس تحلیل آیات، مهم‌ترین آسیب‌های تهدیدکننده انسجام خانواده شامل فردگرایی، بحران هویت، تغییر در نگرش به نقش‌های جنسیتی، نقض حقوق متقابل، سلطه‌طلبی مردانه، تنوع‌طلبی جنسی، تضعیف باورهای دینی، همسر آزاری روانی و حقوقی است. بر اساس نتایج آماری به‌دست‌آمده از مجموع فراوانی ۶۴ آیه، به ترتیب بیشترین آسیب‌های خانواده مربوط به سوء رفتار مشترک زوجین با بسامد (۴۱ درصد)، سوء رفتار مردان با بسامد (۳۹ درصد) و سوء رفتار زنان با بسامد (۲۰ درصد) است. قرآن کریم در برابر این آسیب‌ها با تأکید بر اصول بنیادینی چون خدامحوری، عفت، معاشرت به معروف و تقدم مصلحت جمعی بر منفعت فردی، راهکارهای پیشگیرانه و اصلاحی برای تحکیم و بازسازی روابط زوجین ارائه می‌دهد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که اصول قرآنی با اتکالی بر فطرت انسانی و انعطاف‌پذیری مفهومی، قابلیت انطباق با تحولات و چالش‌های نوین اجتماعی را دارا هستند. بر این اساس، بهره‌گیری از چارچوب قرآنی می‌تواند الگویی مؤثر برای ارتقای سلامت خانواده، بازتعریف سازوکارهای درون خانوادگی و ترمیم روابط آسیب‌دیده در جوامع معاصر فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌های خانواده، قرآن کریم، تحلیل محتوا، شاخص‌های سلامت خانواده، روابط زوجین، وضعیت مطلوب.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۹ | تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۷ | تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

◆ استناد به این مقاله: مواظبی، زهرا؛ ابراهیمی، ابراهیم (۱۴۰۴): «تحلیل محتوای آسیب‌های خانواده با تأکید بر روابط زوجین در قرآن کریم»، قرآن و علوم اجتماعی، ۱۹(۳)، ۱۲۲-۱۵۵. [10.22034/arq.2025.234461](https://doi.org/10.22034/arq.2025.234461)

۱. مقدمه

در دنیای معاصر، خانواده به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی و زیربنای رشد فردی و اجتماعی، با چالش‌هایی کم‌سابقه و پیچیده مواجه شده است. تحولات شتابان فرهنگی، اقتصادی و فناوری از یک‌سو و نفوذ ارزش‌های سکولار و مصرف‌گرایانه از سوی دیگر، کارکردهای اصیل و سنتی خانواده را دستخوش تزلزل کرده است. در این میان، افزایش آمار طلاق، گسترش اختلالات روانی نظیر افسردگی، ضعف در مهارت‌های ارتباطی، تأثیرپذیری از رسانه‌ها و تضعیف پیوندهای عاطفی، همه از نشانه‌های آسیب‌های متنوع و چندوجهی است که بنیان خانواده را تهدید می‌کند. با وجود چنین روندی، غفلت از ظرفیت‌های تربیتی، اخلاقی و پیشگیرانه آموزه‌های قرآنی، خلأ بزرگی در ادبیات علمی و کاربردی حوزه خانواده به وجود آورده است؛ چراکه قرآن به‌عنوان منبعی وحیانی با رویکردی نظام‌مند، نه تنها به تبیین کارکردها و جایگاه خانواده پرداخته بلکه آسیب‌ها و تهدیدهای پیش روی آن را نیز با دقت واکاوی کرده است. با توجه به این خلأ، پژوهش حاضر با هدف آسیب‌شناسی خانواده بر مبنای آموزه‌های قرآنی، درصدد پاسخ به این پرسش‌های بنیادین است: «نظام کلی حاکم بر آیات ناظر به آسیب‌های خانواده در قرآن چگونه قابل تبیین است؟» و «جهت‌گیری محوری این آیات در مواجهه با آسیب‌های خانواده چیست؟». در این راستا با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کمی-کیفی و شیوه تحلیلی-تفسیری، تلاش می‌شود تا ضمن استخراج اصول و مفاهیم راهبردی قرآن، الگویی بومی و پیشگیرانه برای ارتقای سلامت و استحکام خانواده ارائه گردد. این تحقیق می‌کوشد با اتکا به منطق قرآنی که بر اصل پیشگیری پیش از درمان تأکید دارد، گامی علمی و کاربردی در جهت بازسازی و توانمندسازی نهاد خانواده بردارد.

۲. پیشینه پژوهش

بررسی‌ها نشان می‌دهد که تاکنون مطالعات متعددی در زمینه آسیب‌شناسی خانواده با رویکرد اسلامی و قرآنی انجام شده است. کاظم‌نژاد (۱۳۹۷) در

اثري با عنوان «آسیب‌شناسی اجتماعی نقش همسری و مادری زنان با رویکرد اسلامی» با تمرکز بر نقش همسری و مادری، آسیب‌های مرتبط با کاهش عاطفه و خشونت خانگی را تحلیل کرده است. اختری (۱۳۹۹) در کتاب خود با عنوان «تحکیم خانواده از منظر حقوق و اخلاق» با تأکید بر لزوم پایه‌گذاری خانواده بر ایمان، اعتقاد به دستورات الهی و مدیریت زندگی توسط مرد، به تحلیل آسیب‌های خانواده و علل آن از منظر اسلامی توجه نموده است. نیلفروشان (۱۴۰۰) در کتاب «آسیب‌شناسی خانواده» با ارائه مدلی علمی برای تمایز خانواده‌های کارآمد و ناکارآمد، به بررسی آسیب‌های خانواده پرداخته است. طاهری (۱۳۹۲) در کتاب خود با عنوان «سیری در مسائل خانواده» مباحث فقهی نشوز و شقاق را بررسی کرده، آیت‌اللهی (۱۳۹۱) نویسنده کتاب «اخلاق خانواده»، بر آسیب‌های اخلاقی و عوامل عاطفی تمرکز داشته و عبدخدایی (۱۳۹۵) در مقاله خود با عنوان «مدیریت خانواده»، به بررسی آیات ۳۴ و ۳۵ از سوره نساء پرداخته و با طرح دو بحث محوری «قوامیت مرد» و «روابط میان زن و شوهر»، ادله تفسیری قیومیت مرد بر زن را در پرتو آراء امام خمینی (ره) تفسیر کرده است. افزون بر این، عسکری (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «آسیب‌های خانواده و راهکارهای مقابله با آن در قرآن و کتاب مقدس» به بررسی تطبیقی آسیب‌های خانواده از منظر قرآن کریم و کتاب مقدس و نقاط اشتراک و افتراق آن دو پرداخته است. علوانی (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «تحول خود، خانواده و جامعه از طریق اخلاق قرآنی»، و ضیا عمر (۲۰۱۴) در مقاله «ازدواج در اسلام: مشارکت زندگی یا ساختار خانواده تبعیض‌آمیز؟» در حوزه اخلاق و احکام شریعت، به ابعاد متنوعی از موضوع ازدواج و حقوق و مسئولیت‌های زنان و مردان پرداخته‌اند. بالین حال، وجه تمایز پژوهش حاضر در بهره‌گیری تلفیقی از روش تحلیل محتوای کمی-کیفی است که به شناسایی نظام‌مند و طبقه‌بندی آسیب‌های خانواده در قرآن می‌پردازد. همچنین ارائه مدلی جامع و نظام‌مند با اتکا به مفاهیم قرآنی و بر اساس منطق پیشگیرانه قرآن، نوآوری دیگری است که در پژوهش‌های پیشین کمتر بدان توجه شده است.

۳. روش پژوهش

این پژوهش آیات مرتبط با آسیب‌های خانواده را به روش تحلیل محتوا که «یکی از روش‌های میان‌رشته‌ای معتبر در تحلیل متون به شمار می‌رود» (ساروخانی، ۱۳۸۲: ۸۱)، بررسی می‌کند. در این تحقیق با الهام از دیدگاه هولستی (۱۳۹۱: ۳۸) و کریپندورف (۱۳۷۸: ۲۵)، تلاش شده است به‌صورت روشمند آیات مرتبط با موضوع آسیب‌های خانواده در قرآن استخراج و تحلیل شوند. در این فرایند ابتدا تعداد ۶۴ آیه شناسایی و گردآوری شد؛ سپس در چند مرحله با مرور مکرر آیات جهت‌گیری آن‌ها مشخص، مضامین فرعی و اصلی استخراج، کدگذاری و طبقه‌بندی می‌شود. درنهایت، تحلیل کیفی و کمی بر اساس این کدها انجام شده و مدلی مفهومی برای آسیب‌شناسی خانواده از منظر قرآن طراحی و ارائه می‌گردد.

در ادامه بخشی از جدول تحلیل محتوای آیات مختص به آسیب‌های خانواده درج شده که در آن مضامین مستخرج از آیات با شناسه (A۱،...)، کدگذاری شده‌اند.

جدول ۱. نمونه تحلیل محتوای آیات مختص آسیب‌های خانواده در قرآن

آیه	متن آیه	جهت‌گیری	مضمون اصلی	مضامین فرعی	شاخصه سلامت خانواده	کدگذاری
۱	لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةٍ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَ اللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ (بقره: ۲۲۶)	سوء رفتار مرد	همسر آزاری	محکومیت تعلیق زن با ترک مباشرت شوهر با قصد اعمال خشونت رفتاری- روانی	پایبندی به اصل حسن معاشرت	A۱
۲	ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتٍ زُوحٍ وَ امْرَأَتٍ لَّوْطٍ كَانَتَا تَخْتَنِ عِبَادِنَا صَالِحِينَ فَخَاتَنَاهُمَا (تحریم: ۱۰)	سوء رفتار زن	خیانت زناشویی	انحراف همسر لوط با وجود داشتن همسر شایسته و نقض تعهدات زناشویی	پایبندی به اصل عفاف	A۲

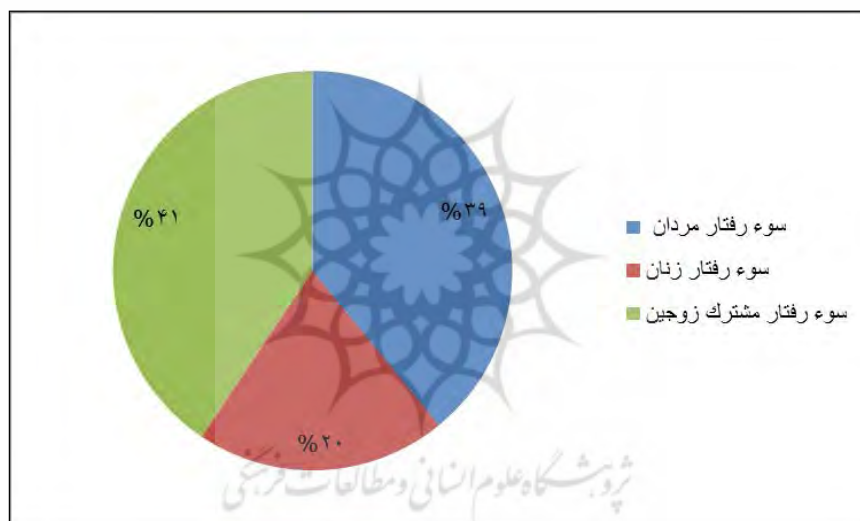
آیه	متن آیه	جهت‌گیری	مضمون اصلی	مضامین فرعی	شاخصه سلامت خانواده	کدگذاری
۳	الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالضَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ (نساء: ۳۴)	سوء رفتار زوجین	تغییر در نگرش به نقش‌های جنسیتی	تبیین نقش مسئولیت مردان در خانواده به عنوان سرپرست خانواده	پدیده‌ها بر ش قوامیت مرد به عنوان یک تکلیف	A۳
۴	وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (نساء: ۱۲۸)	سوء رفتار مشترک زوجین	همسر آزاری با محرومیت جنسی (نشوز زن و مرد) فردگرایی	ناسازگاری و رویگردانی شوهر از زن خشونت رفتاری - روانی با کم‌توجهی عاطفی به زن	رعایت اصل تقدم مصلحت جمعی بر منفعت شخص رعایت اصل صلح و سازش	A۴
۵	فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا (نساء: ۱۹)	همسر آزاری سوء رفتار مرد	بی‌توجهی عاطفی به زن	مبارزه با تمایلات نفسانی پرهیز تصمیمات عجولانه	پایبندی به اصل معاشرت به معروف	A۵
۶	وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ بَنَوْا لِلَّهِ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (حشر: ۱۹)	سوء رفتار زوجین	بحران هویت	فراموشی خداوند منجر به خودفراموشی انسان می‌شود	رعایت اصل توحیدمحوری	A۶

آیه	متن آیه	جهت‌گیری	مضمون اصلی	مضامین فرعی	شاخصه سلامت خانواده	کدگذاری
۷	وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللّٰتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَّصْعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَاَنْ يَّسْتَغْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ... (نور: ۶۰).	سوء رفتار زن	حفظ پوشش و زینت	توصیه به رعایت حدود و مرزها در تعاملات خود با نامحرم و منع خودنمایی	رعایت اصل عفت	A۷
۸	وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَاِنْ يَخْرُجْنَ اِلَّا اَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ (طلاق: ۱-۷)	سوء رفتار مرد	همسرآزاری با نادیده گرفتن حقوق مالی زن اعمال سلطه مردانه	توصیه به عدم اخراج زنان در زمان عده از خانه	رعایت اصل تقوا رعایت اصل معاشرت به معروف	A۸
۹	وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ (نور: ۳۱)	سوء رفتار زن	شوهر آزاری با خود آرایی برای غیر همسر	توصیه به زنان در عدم خودآرایی بر غیر شوهر تأکید بر لزوم رعایت پوشش در مواضع زینت مخفی و باطنی (اندام)	رعایت اصل عفت	A۹
۱۰	وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ قَتِيَّاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ... فَانْكُحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاَتُوهُنَّ اَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَاِذَا اخْتِذْتِمْ اَخْدَانٍ فَاِذَا اخْصِنْتِمْ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفٌ مَّا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ (نساء: ۲۵)	سوء رفتار زوجین	تنوع طلبی جنسی	دوستی‌های نامشروع و رابطه پنهانی با نامحرم	رعایت اصل عفت	A۱۰

جدول ۲. سنجش فراوانی جهت گیری آیات مختص آسیب های خانواده

ردیف	جهت گیری	تعداد آیات
۱	سوء رفتار مردان	۲۵
۲	سوء رفتار زنان	۱۳
۳	سوء رفتار مشترک زوجین	۲۶

نمودار ۱. توزیع فراوانی سوء رفتار زوجین در قرآن کریم

نتایج تحلیل های کمی به دست آمده از مجموع فراوانی ۶۴ آیه نشان می دهد که قرآن کریم در حوزه خانواده، بیشترین تأکید را بر آسیب های ناشی از سوء رفتار مشترک میان زوجین داشته است که با فراوانی ۴۱ درصد در آیات مرتبط مشهود است؛ پس از آن، آسیب های ناشی از سوء رفتار مردان با ۳۹ درصد و زنان با ۲۰ درصد در رتبه های بعدی قرار دارند. این توزیع بسامد حاکی از آن است که قرآن نگاه جامع و تعاملی به آسیب های خانوادگی دارد و مسئولیت حفظ سلامت خانواده را متوجه هر دو جنس می داند. تحلیل کیفی نیز ابعاد عمیق تر این آسیب ها و راهکارهای قرآنی برای پیشگیری و اصلاح را تبیین می کند.

۴. تحلیل کیفی آیات مختص آسیب‌های خانواده

خانواده در منظومه معرفتی قرآن، بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی و تربیتی است که قوام جامعه به استحکام آن وابسته است. پژوهش حاضر با رویکرد تحلیل کیفی به واکاوی مهم‌ترین آسیب‌های خانواده از منظر قرآن می‌پردازد. در این چارچوب، آسیب‌ها در سه محور سوء رفتار مشترک زوجین، سوء رفتار مردان و سوء رفتار زنان تبیین و راهکارهای قرآنی برای رفع آن‌ها بررسی می‌شود.

الف) سوء رفتار مشترک زوجین در خانواده

سوء رفتار خانوادگی به مجموعه‌ای از کنش‌های ناپسند و آسیب‌زا در روابط زناشویی اطلاق می‌شود که از سوی یکی یا هر دو همسر بروز می‌کند و سلامت روانی، عاطفی و حتی جسمی خانواده را به خطر می‌اندازد. این رفتارها در قالب‌هایی چون خشونت فیزیکی، آزار روانی، بی‌توجهی عاطفی و خیانت زناشویی نمود می‌یابد. در ادامه چند مورد از این سوء رفتارها از منظر تفسیری و روان‌شناختی بررسی می‌شود:

بحران هویت: بحران هویت یکی از چالش‌های اساسی خانواده‌های معاصر است که در پی گذار از ساختارهای سنتی به سبک‌های مدرن زندگی، در مطالعات اجتماعی و روان‌شناختی جایگاه مهمی یافته است. این اصطلاح نخستین بار توسط اریک اریکسون^۱ در چارچوب نظریه رشد فردی مطرح شد و به وضعیتی اشاره دارد که فرد یا نهاد اجتماعی دچار ابهام و سردرگمی در شناخت هویت و جایگاه خود می‌شود. آثار این بحران، فراتر از سطح فردی، در خانواده و جامعه با اختلال در کارکردها و تضعیف روابط متقابل بروز می‌کند. از عوامل مؤثر در این بحران، ضعف باورهای دینی و افول معنویت است که موجب تزلزل در ارزش‌ها و ساختار هویتی خانواده می‌شود (افضلی و دیگران، ۲۰۱۸: م: ۱۰۰-۱۰۱). قرآن کریم در آیه «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (حشر: ۱۹)، فراموشی خداوند را علت خود فراموشی می‌داند؛ وضعیتی که با غفلت از هدف آفرینش و هویت واقعی انسان همراه است (مکارم شیرازی،

۱۳۷۱، ۲۳: ۵۴۰). در سطح خانواده، خودفراموشی به ضعف عدالت، محبت و احترام متقابل می‌انجامد و مناسبات را بر مبنای منفعت‌طلبی و مادی‌گرایی شکل می‌دهد. از منظر قرآن، این بحران زمانی تشدید می‌شود که اصول اخلاقی و دینی نادیده گرفته‌شده و معنویت در زندگی کمرنگ شود. تقویت باورهای دینی و تقوا، می‌تواند پیوندهای خانوادگی را بر پایه عدالت و محبت استوار سازد و مسیر رشد معنوی و اخلاقی خانواده را هموار کند.

فردگرایی: با گسترش لیبرالیسم در جوامع غربی، که انسان را موجودی بی‌نیاز از هرگونه تکلیف یا محدودیت بیرونی می‌داند، ارزش‌های سنتی در خانواده‌ها تضعیف‌شده و خدامحوری جای خود را به انسان‌محوری داده است. این روند، همدلی و تعاون را با فردگرایی و خودخواهی جایگزین ساخته است (طاهری، ۱۳۸۳: ۷۰).

در این نگرش، ارتقا یا سقوط جایگاه اعضای خانواده و ایفای صحیح یا نادرست نقش‌ها بر پایه استعداد و توانایی فرد سنجیده می‌شود و در قالب «حَقِّ مَنْ» و «حَقِّ تَوْ» نمود می‌یابد (فاتحی، ۱۳۸۰: ۱۳۹). هرچند هدف اصلی در چنین نگرشی دستیابی به بیشترین سود شخصی و تأکید بر آزادی مطلق در کسب ثروت، منافع اقتصادی و سایر عرصه‌های زندگی است، اما در بستر زندگی مشترک، تعارض میان منافع فردی و خانوادگی امری اجتناب‌ناپذیر است. این تقابل می‌تواند به بروز تنش‌های جدی میان زوجین منجر شود و زمینه را برای بروز رفتارهایی چون سلطه‌گری یکی از طرفین، اعمال زور به‌جای منطق، بی‌توجهی عاطفی، واگرایی، لجاجت، انتقاد مخرب، تحقیر، تهمت، خشونت و در نهایت تزییع حقوق مادی و معنوی اعضای خانواده فراهم کند (همان: ۱۴۲).

قرآن کریم در آیه «وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا» (نساء: ۱۲۸)، به این آسیب توجه نموده و صلح را پیش از وقوع نزاع، بهترین راه برای مقابله با این آسیب و حفظ پیوند زناشویی می‌داند. «إِعْرَاضٍ» در این آیه به ترک رابطه و سکوت از هرگونه گفتار و رفتار، بدون

حذف حقوقی نظیر نفقه و بدون استفاده از خشونت یا بدگویی اشاره دارد (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۲۱: ۴۹-۵۰). در این چارچوب، صلح به معنای گذشت از برخی حقوق برای جلوگیری از جدایی است که از طلاق مطلوب‌تر است (طبری، ۱۴۱۲، ق: ۱۹۶) این امر مبتنی بر این اصل قرآنی است که دفع ضرر، به مراتب آسان‌تر و مؤثرتر از رفع آن پس از وقوع است (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۲۱: ۴۹-۵۰). واژه «شُحَّ» در ادامه آیه، به معنای بخل همراه با حرص و آزمندی، به‌ویژه زمانی است که این ویژگی در فرد نهادینه‌شده باشد (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ق: ۴۴۶). این واژه در اصطلاح، به دل‌بستگی شدید انسان به منافع شخصی خود اشاره دارد؛ امری که از حُبِّ نفس سرچشمه گرفته و در عرصه‌های مختلف مانند اموال، حقوق متقابل همسران و مناصب تجلی می‌یابد (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۲۱: ۵۳). در این باره دو دیدگاه تفسیری مطرح است: برخی مفسران مانند ابن عباس و سعید بن جبیر «الشُّحَّ» را ویژه زنان دانسته‌اند و معتقدند این ویژگی در مطالبه حقوقی چون محبت، مال یا زمان بروز می‌یابد، حتی اگر به بی‌عدالتی در تقسیم توجه میان همسران منجر شود. گروهی دیگر همچون ابن وهب و ابن زید، آن را مفهومی عام دانسته‌اند که شامل هر دو سوی رابطه زناشویی است؛ زن ممکن است به حقوق خود در زمینه نفقه و تقسیم عادلانه وقت و توجه حساس باشد؛ درحالی که مرد ممکن است در زمینه تقسیم منابع و توجه خود میان همسران، خصوصاً در شرایطی که به یکی از آنان علاقه کمتری دارد، دچار «الشُّحَّ» شود (طوسی، بی‌تا، ۳: ۳۴۷؛ طبری، ۱۳۷۲، ۳: ۱۸۴).

بنابراین، این واژه در هر دو بُعد معنایی و تفسیری، نوعی فردگرایی را بازنمایی می‌کند؛ حالتی که در آن فرد به جای توجه به مصالح مشترک، بر منافع فردی خود تمرکز می‌نماید و از گذشت نسبت به دیگری خودداری می‌کند. این امر تعادل در زندگی مشترک را بر هم زده و مسیر را برای بروز اختلافاتی چون نشوز و اعراض هموار می‌سازد. در چنین شرایطی، قرآن با تأکید بر اصل «الصلح خیر»، بر اهمیت گذشت، تفاهم و تقوا برای تقویت روابط خانوادگی تأکید کرده می‌فرماید: «وَإِنْ تُصِلِحُوا وَتَتَّقُوا» (نساء: ۱۲۹). در جای دیگری پرهیز

از آن را موجب رستگاری دانسته می‌فرماید: «وَمَنْ يَوْقُ شَحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (تغابن: ۱۶)؛ بنابراین بر اساس منطق قرآنی در روابط خانوادگی هیچ‌یک از زوجین نباید نظر شخصی خود را بر دیگری تحمیل کنند. «تحقق این هدف نیازمند اولویت‌دهی به منافع جمعی خانواده بر خواسته‌های فردی و مشارکت در همه ابعاد مادی، معنوی و عاطفی است» (سالاری فر، ۱۳۸۷: ۲۷۲-۲۷۴). این نه به معنای مردسالاری است و نه زن‌سالاری بلکه در حقیقت «دین‌سالاری» است. از منظر جامعه‌شناختی، گی روشه^۱ نیز تعلق به اجتماع را درگرو اشتراک در عقاید و ارزش‌های مشترک می‌داند که افراد را در قالب «ما» تعریف می‌کند (روش، ۱۳۶۷: ۱۴۸). این همگرایی، الگویی برای تنظیم روابط خانوادگی است که در آن رضایت، گذشت و پذیرش متقابل نقشی محوری ایفا می‌کند (شرفی، ۱۳۸۰: ۶۶-۷۰).

در این چارچوب، رعایت انعطاف و تعدیل خواسته‌های شخصی در راستای منافع مشترک، ضامن پایداری خانواده است. این نگاه، بنیان‌های زندگی مشترک را استحکام می‌بخشد و از خانواده در برابر تهدیدات فردگرایی محافظت می‌کند. تغییر در نگرش به نقش‌های جنسیتی: یکی از تحولات بنیادین در ساختار خانواده، تغییر در مفاهیم مربوط به «نقش مرد» و «نقش زن» است. این تحول به‌طور مستقیم بر روابط متقابل زن و شوهر اثر گذاشته و موجب بازتعریف جایگاه و مسئولیت‌های آنان در نهاد خانواده شده است. در این زمینه، بروس کوئن معتقد است که تعارض نقش‌ها از یک سو فرد را دچار سردرگمی و بی‌سامانی می‌کند و از سوی دیگر، توانایی ایفای هم‌زمان نقش‌های متعدد را از او سلب می‌کند (رستگار خالد، ۱۳۸۵: ۲۲). ویتاکر^۲ ریشه آسیب‌های خانوادگی را در اختلالات ساختاری و فرآیندهای درونی خانواده می‌داند و بر این باور است که مرزهای نامشخص یا ضعف در حل تعارض‌ها از جمله عواملی است که بنیان خانواده را تهدید می‌کند (گلدنبرگ، ۲۰۰۸: به نقل از نیلفروشان، ۱۴۰۰: ۵).

1. Guy Rocher

2. Whitaker

سالوادور مینوچین^۱ نیز با تأکید بر ضرورت وجود ساختار سلسله‌مراتبی در خانواده، معتقد است که برهم خوردن مرزهای قدرت و مسئولیت می‌تواند زمینه‌ساز آسیب‌های جدی در خانواده باشد (مینوچین، ۱۳۸۱؛ به نقل از نیلفروشان، ۱۴۰۰: ۵). در آموزه‌های دینی نیز حفظ این ساختار ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تلقی شده است. آیه شریفه «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ...» (نساء: ۳۴) به صراحت بر این نکته تأکید دارد. بر اساس دیدگاه مفسران، خداوند مردان را به دلیل برتری در توانایی، صلابت، مدیریت و همچنین تعهد به تأمین و انفاق کامل هزینه‌های زندگی، قوام و سرپرست خانواده معرفی می‌کند (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۱۸: ۵۴۵؛ طیب، ۱۳۶۹، ۴: ۷۲-۷۳؛ قرشی، ۱۳۷۵، ۲: ۳۵۵).

واژه «قَوَّامُونَ» از ریشه «قیام» به معنای سرپرستی، محافظت و مدیریت امور است (زبیدی، ۱۴۱۴ ق، ۱۷: ۵۹۶؛ ابن منظور، ق، ۱۲: ۴۹۷، ۵۰۳؛ شرتونی، ۱۴۱۶ ق، ماده قوم). این واژه در اصطلاح به فردی اطلاق می‌شود که بدون نیاز به دیگران، مسئولیت رسیدگی به امور دیگران را برعهده گرفته و با تسلط کامل به مدیریت و رفع نیازهای آنان می‌پردازد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ۴: ۳۴۳؛ جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۱۸: ۵۴۹).

قومیت مرد در این آیه به معنای سلطه‌گری نیست بلکه نشانگر مسئولیت‌پذیری و ایفای نقش راهبردی در حفظ انسجام خانواده است. قرآن کریم در آیات دیگر نیز این مسئولیت را با مقوله عدالت پیوند زده است، چنان که می‌فرماید: «كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ» (نساء: ۱۳۵). این مسئولیت، مرد را به‌عنوان محور اقتدار در خانواده معرفی می‌کند؛ اقتداری که با تدبیر، حمایت و رعایت عدالت معنا می‌یابد (رحمانی، ۱۳۹۱: ۴۲۱).

آیت‌الله جوادی آملی نیز تأکید دارند که خانواده باید به مقام «مردانگی» مرد احترام بگذارد، زیرا کسی که توان دفاع از کیان خانواده و حمایت همه‌جانبه از آن را دارد، شایستگی رهبری این نهاد مقدس را نیز داراست (جوادی آملی، ۱۳۹۴: ۳۱۳-۳۱۴). در مقابل، تردید در نقش سرپرستی پدر و تمایل به الگوهای افقی در

خانواده که در آن همه اعضا در جایگاهی برابر قرار می‌گیرند، منجر به تضعیف نقش نظارتی پدر و کاهش کارآمدی ساختار قدرت در خانواده می‌شود. پیامدهای این رویکرد، بروز آسیب‌هایی نظیر خشونت خانگی، بی‌تفاوتی عاطفی، تعارض در نقش‌های زنان، کاهش وفاداری، ضعف در ایفای نقش‌های همسری و مادری، گرایش به بی‌فرزندی و حتی بروز فرزند بزهکار است. این پدیده‌ها ریشه در تضعیف اقتدار مرکزی و اختلال در توزیع متعادل قدرت خانوادگی دارند (کاظم‌نژاد، ۱۳۹۷: ۲۱۶)؛ بنابراین قوامیت مرد در خانواده یک مسئولیت جامع و راهبردی است که باید در راستای حفظ نظم، عدالت و سلامت روانی و اجتماعی خانواده به کار گرفته شود. تثبیت این جایگاه از طریق ایفای درست نقش‌ها، رعایت ساختار سلسله‌مراتبی و تقویت روابط مبتنی بر محبت و احترام تحقق می‌یابد.

تنوع طلبی جنسی: سبک زندگی‌ای که به تضعیف مسئولیت‌پذیری دینی و انسانی در روابط زناشویی منجر می‌شود، خانواده را با آسیب‌های متعددی مواجه می‌کند. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به کمبود عاطفی میان همسران، تشدید تعارضات زناشویی، تمایل به روابط متعدد، مصرف محتوای غیراخلاقی، برقراری روابط ناسالم و غیربهداشتی و درنهایت، گرایش به تنوع‌طلبی جنسی اشاره کرد (خانی مقدم، ۱۴۰۲: ۳۴). تنوع‌طلبی جنسی که به‌عنوان یک ویژگی رفتاری یا گرایش روانی شناخته می‌شود، در سال‌های اخیر تحت تأثیر گسترش فناوری‌های ارتباطی، تحولات فرهنگی و ظهور شبکه‌های اجتماعی، روندی رو به افزایش یافته است. این پدیده، در ذات خود، نوعی نقض تعهد در روابط دو نفره محسوب می‌شود و می‌تواند در قالب‌های مختلف عاطفی یا جنسی و خارج از چهارچوب ازدواج بروز یابد.

روابط خارج از ازدواج، چه جنسی و چه عاطفی یا ترکیبی از هر دو، نه تنها بنیان خانواده را تهدید می‌کند بلکه غالباً ناشی از عدم تأمین نیازهای عاطفی یا جنسی در زندگی زناشویی است و در زمره دلایل اصلی خیانت به شمار می‌رود. در دوران جاهلیت، ازدواج عمدتاً به‌عنوان ابزاری برای تأمین منافع

شخصی، مادی و قدرت تلقی می‌شد و برخی افراد با انگیزه‌های اقتصادی با یتیمان ازدواج می‌کردند. چنین ازدواج‌هایی که بر پایه منافع فردی و تنوع‌طلبی جنسی، بی‌توجه به عدالت و حقوق همسر استوار بود، در آیه سوم سوره نساء مورد توجه قرار گرفته است: «وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانْكَحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا». در این آیه، خداوند توصیه می‌کند که در صورت ناتوانی در رعایت عدالت نسبت به یتیمان، به یک همسر اکتفا کنید یا در صورت ازدواج با کنیزان، حقوق آنان را نیز رعایت نمایید.

از منظر آموزه‌های اسلامی، هرچند تمایل به تنوع جنسی به‌عنوان یکی از گرایش‌های فطری مردان مطرح شده است، اما خروج از حدود اعتدال و بی‌توجهی به شرایط خاص چندهمسری، به انحراف از مسیر طبیعی و اخلاقی می‌انجامد. در چنین وضعیتی، این نیاز فطری به اختلال روانی بدل می‌شود که نه تنها با اصول اخلاقی در تضاد است، بلکه نارضایتی الهی را نیز در پی دارد (مطهری، ۱۳۹۷: ۲۹۷-۳۵۷). از این رو، اسلام هرچند چندهمسری را مشروط مجاز دانسته، اما هرگز آن را به معنای مجوزی برای تنوع‌طلبی بی‌ضابطه تفسیر نکرده است (ری شهری و همکاران، ۱۳۹۱: ۴: ۱۵۷). در این زمینه، روایت امام باقر (ع) نیز حائز اهمیت است که در آن خداوند از مردان «مِطْلَاقِ ذَوَاقٍ» یعنی کسانی که پیوسته همسر عوض می‌کنند، اظهار تنفر می‌کند (کلینی، ۱۴۲۹، ق ۶: ۵۵).

همچنین محدودیت‌های فقهی برای تعدد زوجات وضع شده است؛ قرآن حداکثر چهار همسر را مجاز می‌داند و ازدواج با همسر پنجم را باطل اعلام کرده است (دانشنامه جهان اسلام، بی‌تا، ۱: ۳۶۱۹). افزون بر این، ازدواج مرد با خواهر همسر به‌طور مطلق و با خواهرزاده و برادرزاده همسر بدون رضایت وی، حرام شمرده شده است (زحیلی، ۲۰۰۰، م، ۷: ۱۶۲-۱۶۳). این قیود شرعی در راستای پیشگیری از انحرافات اخلاقی و محافظت از نهاد خانواده در برابر تهدیدهای ناشی از آزادی‌های جنسی نامشروع و خیانت‌های زناشویی وضع شده‌اند؛ زیرا

چنین رفتارهایی افزون بر فروپاشی خانواده‌ها، موجب افزایش جرائم جنسی، تولد فرزندان نامشروع، شیوع بیماری‌های مقاربتی و بروز اختلالات روانی می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ۳: ۳۵۳).

در قرآن کریم، استحکام خانواده درگرو رعایت حدود الهی و محدود شدن روابط مشروع میان زن و مرد به ازدواج است. خداوند می‌فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ» (مؤمنون: ۵-۶). این آیه بر لزوم حفظ پاکدامنی تأکید کرده و رابطه جنسی مشروع را به ازدواج یا مالکیت شرعی محدود می‌سازد. همچنین در آیه‌ای دیگر، قرآن ضمن محکومیت روابط پنهانی نامشروع می‌فرماید: «... فَأَنكحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ...» (نساء: ۲۵).

این آیه ضمن نهی از زنا، چه آشکار و چه پنهان، به باور جاهلی برخی قبایل اشاره دارد که زنا را در صورتی که پنهانی باشد مباح می‌پنداشتند. ابن عباس نقل می‌کند که این تفکر در میان برخی اقوام رایج بوده است (طبرسی، ۱۳۷۲، ۳: ۵۵)؛ بنابراین، دستور قرآنی «غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ» دلالت بر اجتناب کامل از هرگونه روابط جنسی نامشروع دارد.

از منظر روان‌شناسی، تنوع‌طلبی جنسی به تضعیف تعهد عاطفی و اعتماد بین زوجین منجر شده و فاصله عاطفی و کاهش جذابیت متقابل را در پی دارد. در بسیاری از موارد، این گرایش تلاشی برای بازیابی هیجان یا صمیمیتی است که ممکن است در زندگی زناشویی کمرنگ شده باشد (آصفی‌فرو و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۱۰). این فرآیند در نهایت به تضعیف انسجام خانواده و بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و هویتی می‌انجامد (خانی مقدم، ۱۴۰۲: ۳۴) و افراد را در معرض جذب محبت‌های بیرونی قرار می‌دهد که در صورت همراهی با ایدئولوژی‌های انحرافی، به نوعی بردگی فکری و عملی منتهی خواهد شد.

ب) سوء رفتار مرد در خانواده

سوء رفتار مرد در خانواده، به‌عنوان یکی از آسیب‌های خانوادگی، می‌تواند

پیامدهای مخرب‌بی بر سلامت روانی و جسمانی اعضای خانواده داشته باشد، این رفتار می‌تواند شامل همسر آزاری باشد.

همسر آزاری به هرگونه رفتار، گفتار یا عملی اطلاق می‌شود که به‌صورت عمدی یا غیرعمدی، موجب آسیب‌های جسمی، روانی، عاطفی یا حقوقی به همسر در چارچوب روابط زناشویی گردد. این پدیده در اشکال متعددی همچون آزار روانی، یا آزار حقوقی بروز می‌یابد (سالاری‌فر، <https://www.manaviyat.ir>). در ادامه، برخی نمونه‌های همسر آزاری به‌عنوان سوء رفتار مرد در خانواده تشریح می‌شود:

همسر آزاری روانی: همسر آزاری روانی به معنای رفتارهای آسیب‌زننده غیرجسمی است که یکی از زوجین برای آسیب به سلامت روانی همسر خود به کار می‌برد. این نوع خشونت توهین، تحقیر، بی‌توجهی عاطفی، کنترل و تهدید را دربر می‌گیرد (نوری و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۲).

بی‌توجهی عاطفی به همسر: بی‌توجهی یا کم‌توجهی عاطفی به همسر از جمله چالش‌های اساسی در روابط خانوادگی است که می‌تواند بنیان خانواده را متزلزل سازد. این نوع آسیب، ارتباط مستقیمی با کارکردهای روان‌شناختی و اجتماعی خانواده دارد و سلامت روانی و جسمانی اعضا، به‌ویژه زوجین را تهدید می‌کند. در این زمینه، قرآن کریم مردانی را مخاطب قرار می‌دهد که به سبب ناسازگاری‌های اخلاقی یا عاطفی، یا سایر مشکلات، تمایل به طلاق پیدا می‌کنند و به‌جای حل اختلافات، تسلیم امیال نفسانی می‌شوند. در سوره نساء آمده است: «فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُمْ فَعَسَىٰ أَنْ تَكَرَّهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا» (نساء: ۱۹). این آیه به مردان توصیه می‌کند در مواجهه با نارضایتی‌های زناشویی بردباری پیشه کنند و از تصمیمات شتاب‌زده برای جدایی پرهیز نمایند. عبارت «وَجَعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا» تأکید دارد که در صورت مدیریت نارضایتی‌ها و تلاش برای حفظ پیوند زناشویی، خیر و برکت فراوان نصیب خانواده خواهد شد. مصادیق این خیر می‌تواند شامل تربیت فرزندان شایسته و تقویت محبت درون خانواده باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ۳: ۳۲۰-۳۲۱).

آزار و تعلیق زن از طریق سوگند ایلاء یکی دیگر از اشکال خشونت پنهان علیه زنان در بستر خانواده است که قرآن کریم به آن توجه ویژه‌ای داشته است. در دوران جاهلیت، برخی مردان با سوءاستفاده از حق رجوع، زنان را در وضعیتی معلق میان طلاق و زندگی زناشویی نگه می‌داشتند و بدین ترتیب، با تعدی به حقوق آنان، موجبات آزار و ظلم به زنان را فراهم می‌آوردند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ۲: ۱۵۶).

قرآن در سوره بقره، آیه ۲۲۶ نیز با اشاره به سوگند ایلاء، تعلیق زن را نکوهش می‌کند: «لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَأُو فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ». واژه «يُؤْلُونَ» از مصدر «ایلاء» به معنای سوگند یاد کردن است و در اصطلاح فقهی به سوگندی اطلاق می‌شود که مرد به انگیزه خشم و انتقام علیه همسرش یاد می‌کند که دیگر با او رابطه زناشویی نخواهد داشت (طباطبایی، ۱۳۹۰، ۲: ۲۲۶). در پاسخ به این رویه ناعادلانه، قرآن در سوره بقره می‌فرماید: «...وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا...» (بقره: ۲۲۸). در این آیه، حق رجوع مرد به همسر مطلقه در دوره عدّه، منوط به قصد جدی برای اصلاح و بازسازی زندگی مشترک شده است؛ نه به منظور تحمیل ضرر یا بلا تکلیف ساختن زن (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ۲: ۱۵۶). واژه «أَحَقُّ» در آیه مورد بحث به معنای «حقیق» است، زیرا در طلاق رجعی تا زمانی که زن در عدّه است، هرگونه ارتباط بیگانه با او حرام است. علاوه بر این تعبیر «رَدِّ» درباره کسی صحیح است که پیش از طلاق، شوهر زن مطلقه بوده است (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۱۱: ۲۵۹). به همین جهت، رجوع به زن در این دوره، مشروط است بر آنکه نیت شوهر اصلاح باشد، نه استمرار ظلم (همان: ۲۶۱).

عبارت «فَإِن فَأُو فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ» تأکید می‌کند که بازگشت مرد به همسر و از سرگیری رابطه، عملی نیکوست و گناه محسوب نمی‌شود؛ هرچند شکستن سوگند ایلاء کفاره دارد که در آیه ۲۲۵ سوره بقره ذکر شده و در سوره مائده آیه ۸۹ کفاره آن را اطعام ده مسکین دانسته است.

قرآن همچنین با فرمان «وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» (نساء: ۱۹)، بر اصل «معاشرت به

معروف» تأکید دارد که مردان را به رعایت اخلاق، انصاف و احترام در تعامل با همسران ملزم می‌کند. واژه «معاشرت» از باب مفاعله است و به تعامل دوسویه دلالت دارد؛ بنابراین، معاشرت نیکو مسئولیتی مشترک میان زن و مرد در بستر خانواده است. قابل توجه آنکه قرآن بر حسن معاشرت حتی در شرایط تنش‌زا نظیر طلاق، دوران عده و اختلافات مالی تأکید می‌کند که این امر نشانگر ضرورت دوجندان آن در شرایط عادی زندگی مشترک است. این آموزه، طیفی از تعاملات انسانی را در برمی‌گیرد که از احترام و ادب در گفتار و رفتار تا تأمین نیازهای روحی و روانی همسر را شامل می‌شود (بهشتی، ۱۳۶۱: ۱۵۳-۱۵۴).

همسر آزاری حقوقی: یکی دیگر از اشکال همسر آزاری، همسر آزاری حقوقی مانند سلب حقوق قانونی و کوتاهی در تأمین نیازهای شرعی و قانونی زن است و امتناع از پرداخت نفقه از جمله مصادیق آن است.

امتناع از پرداخت حقوق مالی زن: در نظام حقوقی اسلام، نفقه یکی از حقوق مسلم زنان است که بر عهده مرد قرار دارد و شامل تأمین خوراک، پوشاک و مسکن می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۱۷: ۲۵۱). این حکم، جنبه‌ای تکلیفی و وضعی دارد (همان، ۱۱: ۳۷۷) و به‌منظور حمایت از زنان وضع شده است، چراکه وظایف زناشویی، خانه‌داری، بارداری و تربیت فرزند از توان، زمان و انرژی آنان می‌کاهد. بر این اساس، پرداختن نفقه می‌تواند منشأ بروز مشکلات و تنش‌های خانوادگی شود. ماده ۱۱۰۷ قانون مدنی ایران، نفقه را شامل کلیه نیازهای متعارف و متناسب با وضعیت زن، از قبیل مسکن، لباس، غذا، لوازم منزل، هزینه‌های درمانی و بهداشتی و در موارد لزوم، هزینه خدمتکار تعریف می‌کند که این احکام بر مبنای فقه امامیه استوار است و عرف جامعه را در تعیین مصادیق نفقه دخیل می‌داند (نعمتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۲۳).

سوره طلاق، با وجود اختصار در حجم، آموزه‌های عمیق فقهی و اخلاقی در حوزه روابط خانوادگی را دربر دارد. این سوره با تبیین احکام فقهی مرتبط با طلاق، بر لزوم حفظ تعادل در تعاملات خانوادگی تأکید می‌کند. یکی از ویژگی‌های برجسته این سوره، سفارش به پیشگیری از هرگونه آسیب و

سخت‌گیری بر اعضای خانواده است. در نخستین آیه، پس از بیان حکم عده طلاق، مسلمانان به رعایت تقوای الهی فراخوانده شده و آمده است: «وَأَتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ» (طلاق: ۱). بر این اساس، زنان در ایام عده نباید از خانه خارج شوند و مرد نیز مجاز به اخراج آنان نیست. در این مدت، زن حق اسکان و نفقه دارد و مرد باید نیازهای او را تأمین کند، بدون آنکه آزار و فشار به او وارد شود تا از حقوق خویش چشم‌پوشی کند. فقط در صورت ارتکاب فاحشه‌مینه این حقوق از زن سلب می‌شود. در ادامه، آیه به تبیین فلسفه این احکام می‌پردازد و آن‌ها را از حدود الهی می‌داند که نباید نقض شوند.

در آیه ششم نیز آمده است: «أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ...». مردان موظف‌اند زنان مطلقه را در حد وسع مالی خود اسکان دهند و از هرگونه آزار و تنگ‌گرفتن در نفقه و مسکن پرهیزند (طیب، ۱۳۶۹، ۱۳: ۵۷-۵۸). همچنین اگر زن باردار باشد، نفقه او تا زمان وضع حمل بر عهده مرد است و در صورت شیردهی، اجرت او باید پرداخت شود: «فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ». در اسلام، شیردهی حق مادر است و تحمیل آن بر زن جایز نیست. در صورت درخواست اجرت، مرد موظف به پرداخت آن است (نجفی، ۱۳۶۲، ۳۱: ۲۷۵)، چراکه نفقه فرزند بر عهده پدر است. مؤید این امر آیه‌ای دیگری از قرآن است که بر تأمین هزینه‌های مادر در قالب «معروف» تأکید شده است: «وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا» (بقره: ۲۳۳). در این آیه، «مولود له» به معنای پدر و «رزق» و «کسوة» به معنای تأمین مخارج و پوشاک است. واژه «معروف» نشانگر لزوم رفتار متعادل و متعارف در این زمینه است، به گونه‌ای که سختگیری و اسراف در آن راه نداشته باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ۲: ۱۸۸).

ج) سوء رفتار زن در خانواده

شوهر آزاری: پدیده همسر آزاری، برخلاف تصور غالب که آن را عمدتاً

معطوف به زنان به‌عنوان قربانیان می‌داند، در برخی موارد مردان را نیز در معرض آسیب قرار می‌دهد. این واقعیت، پیچیدگی روابط زوجین را آشکار ساخته و لزوم بررسی جامع این مسئله را از منظرهای روان‌شناختی، اجتماعی و فرهنگی برجسته می‌سازد. در این چارچوب، رفتارهای آسیب‌زننده و ناعادلانه‌ای که زنان در محیط خانواده نسبت به همسران خود بروز می‌دهند، ذیل عنوان «شوهر آزاری» مورد مطالعه قرار می‌گیرد. این واژه به مجموعه‌ای از رفتارهای تحقیرآمیز، کنترل‌کننده و آزاردهنده اشاره دارد که به نقض حقوق مرد و ایجاد تنش در روابط خانوادگی منجر می‌شود (قاسمی روشن، <http://ensani.ir/fa/article/90784>).

خودآرایی برای غیر همسر: از منظر روان‌شناسی، خودآرایی یکی از گرایش‌های طبیعی و فطری زنان به شمار می‌آید. این تمایل ریشه در میل ذاتی انسان به «دیگر خواهی» داشته و سبب می‌شود زنان در پی نمایش زیبایی‌های خود به دیگران باشند (معین الاسلام و طیبی، ۱۳۸۶: ۲۱۷). در آموزه‌های اسلامی، این ویژگی با عنوان «تبرج» معرفی شده است. اگرچه چنین گرایشی امری طبیعی در وجود زن است، اما بروز آن برای غیر همسر، یکی از آسیب‌های جدی به کانون خانواده محسوب می‌شود. اهمیت این تهدید به حدی است که قرآن کریم حتی به زنان سالخورده و فاقد امید ازدواج نیز توصیه به حفظ عفاف و پرهیز از خودآرایی در برابر نامحرم می‌کند: «وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ...» (نور: ۶۰). در این آیه، خداوند تأکید می‌کند که برداشتن پوشش‌های رویی مانند چادر یا عبا برای زنان سالمند در صورتی مجاز است که همراه با نمایش زینت نباشد و درعین حال، عفاف و ورزی و پرهیز از این کار را توصیه می‌کند (مصطفوی، ۱۴۳۰: ۱۸۰-۱۸۱). واژه «تبرج» که از ریشه «برج» به معنای ظهور و آشکارسازی است (همان، ۱: ۲۶۳)، در اصطلاح قرآنی به نمایش زینت برای جلب توجه مردان تعبیر شده است (فیومی، ۱۴۱۴ ق: ۴۲؛ فیروزآبادی، ۱۴۱۵ ق: ۱: ۲۴۳).

در عصر جاهلیت، زنان با عدم رعایت حجاب کامل، روسری‌های خود را به پشت می‌انداختند و گردن، گوشواره‌ها و زیورآلاتشان را نمایان می‌ساختند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ۱۷: ۲۹۰). قرآن کریم با اشاره به این رفتارها، خواستار اصلاح آن و شکل‌گیری جامعه‌ای مبتنی بر حیا و کرامت شده است. از این رو، زنان موظف‌اند از هرگونه رفتار، گفتار یا حرکاتی که نمود خودنمایی یا برتری‌جویی در برابر نامحرم داشته باشد، اجتناب کنند، زیرا این اعمال مصداق «تَبَرَّجَ» شمرده شده و از آن نهی صریح شده است (مصطفوی، ۱۴۳۰، ق، ۱: ۲۶۴). در سوره نور نیز مؤمنان به رعایت حجاب و پرهیز از خودآرایی در برابر نامحرم توصیه شده است: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ... وَلِيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ... وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...» (نور: ۳۱). واژه «خُمْر» جمع «خمار» به معنای روسری و «جُیُوب» اشاره به گریبان و سینه دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ۱۴: ۴۴۰). آیه، پوشش گردن و سینه را برای زنان لازم دانسته و آشکارسازی زینت را تنها در برابر همسر مجاز می‌داند. همچنین، نگاه به مواضعی که پوشاندن آن واجب است، برای مردان نیز حرام شده و این نشان‌دهنده ارتباط میان پوشش و حرمت نگاه است (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ۵۹: ۶۱۳ و ۶۱۹).

از پیامبر اسلام (ص) نیز نقل شده است که هیچ زنی مجاز نیست حتی مچ دست یا پای خود را برای غیر همسر آشکار سازد، در غیر این صورت، مورد غضب الهی و لعنت فرشتگان قرار می‌گیرد و عذابی دردناک در انتظارش خواهد بود (محدث نوری، ۱۴۰۸، ق، ۱۴: ۲۴۲). این توصیه‌ها بر جایگاه خطیر خودآرایی برای غیر همسر و تأثیرات منفی آن بر خانواده و جامعه تأکید دارند.

نقض تعهد زناشویی: یکی از جدی‌ترین آسیب‌های وارد بر نهاد خانواده، خیانت و برقراری روابط فرزندناشویی است. این روابط، شامل تعاملات نامشروع جنسی، صمیمیت‌های عاطفی یا گفت‌وگوهای خصوصی میان زن و مرد نامحرم می‌شود که تهدیدی برای انسجام و پایداری خانواده به شمار می‌آید (نیلفروشان، ۱۴۰۰: ۱۴۵). شهید مطهری معتقد است محیط اجتماعی بستر خیانت را در مرد ایجاد می‌کند و این امر درباره زنان نیز صادق است (مطهری، ۱۳۹۷: ۳۳۰). افزون

بر این، خیانت صرفاً به نقض وفاداری جنسی محدود نمی‌شود، بلکه شامل افشای اسرار، نقض امانت‌های اخلاقی و عدم صیانت از اموال نیز می‌گردد.

قرآن کریم در مواضع مختلف به مسئله خیانت پرداخته است. از جمله در داستان همسران نوح و لوط که با وجود داشتن همسران صالح، مرتکب خیانت شدند: «ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتِ نُوحٍ وَ امْرَأَتِ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحِينَ فَخَانَتَاهُمَا» (تحریم: ۱۰). به گفته راغب «خیانت» به معنای نقض پنهانی عهد و پیمان است و نقطه مقابل آن امانت‌داری است. این واژه در تعاملات فردی و اجتماعی به معنای تخلف از تعهدات به کار می‌رود، درحالی که نفاق بیشتر در بستر دینی و اعتقادی مطرح می‌شود (طباطبایی، ۱۳۹۰، ۱۹: ۳۴۳؛ به نقل از راغب).

قرآن کریم در آیه «حَافِظَاتُ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ» یکی از ویژگی‌های زنان شایسته را حفظ غیب معرفی می‌کند. مفسران این تعبیر را به معنای پاسداری از ناموس، اجتناب از خیانت در غیاب همسر و صیانت از اموال دانسته‌اند (زمخشری، ۱۴۰۷ ق، ۱: ۵۰۶؛ طبری، ۱۴۱۲ ق، ۵: ۳۸؛ آلوسی، ۱۴۱۵ ق، ۳: ۲۴). بدین ترتیب، زن موظف است در غیاب شوهر، از برقراری روابط نامشروع و فراهم ساختن زمینه لذت‌جویی بیگانه از زیبایی‌های خود پرهیزد و نیز در اموال سپرده‌شده به وی خیانت نکند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ۴: ۳۴۴). این معنا با آیه ۱۲ سوره ممتحنه نیز تأیید می‌شود که در آن با آوردن عبارت «أَنْ لَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ...» از زنان تعهد گرفته شد مرتکب سرقت و زنا نشوند. در آیه‌ای دیگر، افشای اسرار خصوصی پیامبر (ص) توسط برخی همسران ایشان، به‌عنوان شکلی از خیانت مطرح شده است: «وَإِذْ أَسْرَأَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ...» (تحریم: ۳).

در تأیید این رویکرد، پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «إِرْبَعَةٌ مِنْ قَوَائِمِ الظَّهْرِ وَ زَوْجَةٌ يَحْفَظُهَا زَوْجُهَا وَ هِيَ تَخُونُهُ.» (صدوق، ۱۴۱۳ ق، ۴: ۳۶۵). این حدیث، خیانت زن به همسر را از مصادیق ضربه‌های مهلک بر پیکره خانواده معرفی می‌کند. مسئولیت پیشگیری از چنین آسیب‌هایی، گرچه بر عهده هر دو طرف است؛ اما نقش زن در صیانت از وفاداری و سلامت خانواده پررنگ‌تر است، چراکه خیانت او می‌تواند بنیان خانواده را به‌طور جدی متزلزل سازد.

۵. شاخص‌های سلامت خانواده در قرآن

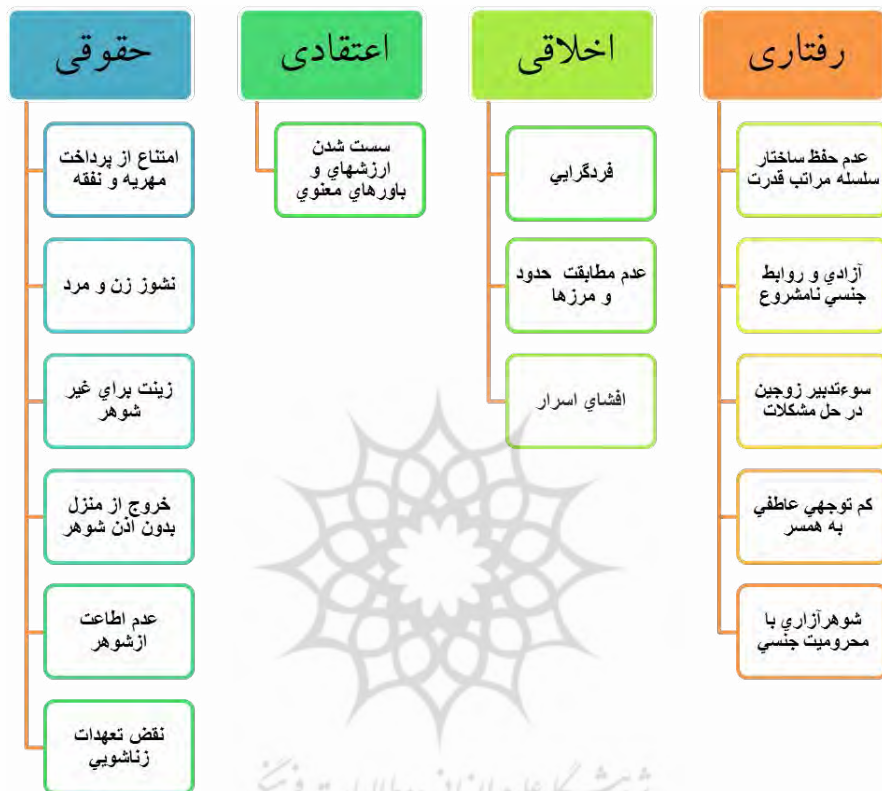
در تعیین شاخص‌های سلامت خانواده، آنچه اهمیت اساسی دارد، دستیابی به وضعیت مطلوب در ساختار و عملکرد خانواده است. وضعیت مطلوب به شرایطی گفته می‌شود که در آن فرد یا نظام خانواده به بالاترین سطح توانایی برای انجام وظایف اساسی و ایفای نقش‌های کلیدی خود رسیده و قادر است این توانایی را در گذر زمان حفظ کند...

در این راستا، خانواده مطلوب خانواده‌ای است که در شش حوزه محوری شامل نقش‌ها، ابراز هیجانات، حفظ فردیت در کنار وابستگی متقابل، قدرت، ارتباطات و عملکرد کلی، از کارآمدی و اثربخشی لازم برخوردار باشد (نیلفروشان، ۱۴۰۰: ۷-۸). از این منظر، می‌توان ارزیابی سلامت خانواده در قرآن را نیز بر مبنای همین شاخص‌ها انجام داد تا تصویری جامع و منسجم از خانواده سالم در منظر وحی ارائه شود.

نمودار ۲. شاخصه‌های سلامت خانواده در تحلیل آیات مرتبط با آسیب‌های خانواده

نمودار ۳. ساختار هندسی آیات مرتبط با آسیب‌های خانواده

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف آسیب‌شناسی خانواده از منظر قرآن کریم و با رویکرد تحلیل محتوای آیات مرتبط با روابط زوجین، به شناسایی و تبیین الگوهای رفتاری آسیب‌زا در نهاد خانواده پرداخته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که قرآن کریم با بهره‌گیری از بیانی جامع و مبتنی بر فطرت انسانی، ظرفیت بالایی در تبیین آسیب‌های خانوادگی و ارائه الگوهای مطلوب برای پیشگیری و اصلاح این آسیب‌ها دارد. طبقه‌بندی سه‌گانه آسیب‌ها به سوء رفتار مشترک زوجین، سوء رفتار مرد و سوء رفتار زن، نشان‌دهنده آن است که نقض حقوق

متقابل و بی‌توجهی به الزامات اخلاقی و دینی در هر یک از این سطوح، به تضعیف بنیان خانواده منجر می‌شود. در این میان، سهم بالای سوء رفتارهای مشترک، ضرورت بازتعریف روابط زوجین بر مبنای حقوق متقابل، همدلی و مسئولیت‌پذیری را آشکار می‌سازد.

همچنین، تحلیل آیات قرآن در پرتو تحولات اجتماعی معاصر نشان می‌دهد که آسیب‌هایی چون فردگرایی، بحران هویت، تغییر نقش‌های جنسیتی و آزادی نامشروع، تهدیدی جدی برای انسجام خانواده‌هاست. در این میان، قرآن با تکیه بر اصولی چون خدامحوری، معاشرت به معروف، حفظ عفت و تقدم مصالح جمعی بر منافع فردی، چارچوبی کارآمد برای تقویت پیوندهای خانوادگی فراهم کرده است. این اصول نه تنها کارکرد پیشگیرانه دارند بلکه در مواجهه با بحران‌های خانوادگی، قابلیت اصلاحی و درمانی نیز از خود نشان می‌دهند.

یافته‌های این پژوهش در سطح علمی، الگویی برای بازخوانی آموزه‌های دینی در حوزه تحکیم خانواده ارائه می‌دهد و در سطح کاربردی می‌تواند مبنای تدوین سیاست‌های فرهنگی، آموزشی و مشاوره‌ای در جهت پیشگیری و مدیریت آسیب‌های خانوادگی در جوامع اسلامی قرار گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- *قرآن کریم، ترجمه الهی قمشهای. (۱۳۸۰). قم-تهران: فاطمه الزهراء. ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۱۳ ق). *من لا یحضره الفقیه (تصحیح: علی اکبر غفاری)*. چاپ دوم. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن منظور، محمد بن مکرّم. (۱۴۱۴ ق). *لسان العرب*. چاپ سوم. بیروت - لبنان: دار صادر.
- افضلی، علی. گندمی، نسترن، نبوی، مهدخت. (۲۰۱۸ م). «در جستجوی واکاوی بحران هویت در رمان «ساقه بامبو» براساس نظریه اریکسون». *مجله الجمعیه ایرانیه للغه العربیه و آدابها*. فصلیه علمیه. محکمه ۱۹ (۴۷). صص ۹۷-۱۱۶.
- آصفی فر، فرزاد؛ شمس اسفندآباد، حسن؛ شاطریان محمدی، فاطمه. (۱۴۰۲). «تأثیر تنوع طلبی جنسی و هیجان خواهی در سرخوردگی زناشویی مردان متأهل». *نشریه پژوهش توانبخشی در پرستاری*. ۹ (۴). صص ۱۰۸-۱۱۶.
- آلوسی، محمود بن عبدالله. (۱۴۱۵ ق). *روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی*. ۱۶ ج، بیروت - لبنان: دارالکتب العلمیه، منشورات محمدعلی بیضون.
- بهشتی، احمد. (۱۳۶۱). *خانواده در قرآن*. قم: بوستان کتاب.
- جانپور، محمد؛ شکرانی، رضا. (۱۳۹۲). «رهاورد استفاده از تحلیل محتوا در فهم احادیث». *مجله پژوهش های قرآن و حدیث دانشگاه تهران*. ۴۶ (۲)، صص ۲۷-۵۷.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۴). *خانواده متعادل و حقوق آن*. تحقیق ابراهیم جوانمرد فرخانی. چاپ دوم. قم: مرکز نشر اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۷). *تفسیر تسنیم*. قم: چاپ اسراء.
- خانی مقدم، مهیار. (۱۴۰۲). «برجسته‌ترین راهکارهای قرآنی - روایی افزایش رضایتمندی جنسی همسران». *مجله سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*. ۷ (۱). صص ۳۳-۴۴.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد؛ داوودی، صفوان عدنان. (۱۴۱۲ ق). *مفردات ألفاظ القرآن*. چاپ اول. بیروت - دمشق: دارالقلم - دارالشامیه.
- رحمانی، امیر. (۱۳۹۱). *بررسی فقهی مدیریت در روابط زن و شوهر*. چاپ اول. قم: بوستان کتاب.
- رستگار خالد، امیر. (۱۳۸۵). *خانواده، کار، جنسیت*. تهران: شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، روابط عمومی.
- روشه، گئی. (۱۳۶۷). *کنش اجتماعی*. ترجمه هما زنجانی زاده. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- زبیدی، محمدمرتضی. (۱۴۱۴ ق). *تاج العروس من جواهر القاموس*. ۲۰ ج. بیروت - لبنان: دارالفکر.
- زحیلی، وهبه. (۲۰۰۰ م). *الأسرة المسلمة فی العالم المعاصر*. بیروت - لبنان: دارالفکر المعاصر.
- زمخشری، محمود بن عمر. (۱۴۰۷ ق). *الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأقاویل فی وجوه التأویل*. ۴ ج. بیروت - لبنان: دارالکتاب العربی.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۲). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*. تهران: انتشارات سروش.
- سالاری فر، محمدرضا. (۱۳۸۷). *خانواده در نگرش اسلام و روانشناسی*. تهران: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، انتشارات سمت.

- شرتونی، سعید. (۱۴۱۶ق). *اقرب الموارد فی فصیح العربیه و الشوارد*. ۵ ج. تهران: منظمة الاوقاف و الشؤون الخیریه. دارالأسوة للطباعة و النشر.
- شرفی، محمدرضا. (۱۳۸۰). *خانواده متعادل (آناتومی خانواده)*. چاپ پنجم. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
- طاهری، حبیب‌الله. (۱۳۸۳). *بررسی مبانی فرهنگ غرب و پیامدهای آن*. قم: بوستان کتاب.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۹۰). *المیزان فی تفسیر القرآن*. چاپ دوم. بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. مصحح: فضل‌الله یزدی طباطبایی، هاشم رسولی. ۱۰ ج. تهران: ناصر خسرو.
- طبری، محمد بن جریر. (۱۴۱۲ ق). *جامع البیان فی تفسیر القرآن*. ۳۰ ج. بیروت - لبنان: دارالمعرفة.
- طوسی، محمد بن حسن. (بی‌تا). *التبیان فی تفسیر القرآن*. ۱۰ ج. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی.
- طیب، عبدالحسین. (۱۳۶۹). *اطیب البیان فی تفسیر القرآن*. ۱۴ ج. تهران: اسلام.
- فاتحی، حمیدرضا. (۱۳۸۰). «تأثیر فردگرایی و جمع‌گرایی بر روابط اعضای خانواده». *مطالعات راهبردی زنان*. (۱۱). صص ۱۳۶-۱۴۵.
- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب. (۱۴۱۵ق). *القاموس المحيط*. چاپ اول. بیروت - لبنان: دارالکتب العلمیة.
- فیومی، احمد بن محمد. (۱۴۱۴ق). *المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير*. ۲ ج. قم: موسسه دارالهجرة.
- قاسمی روشن، ابراهیم. (۱۳۸۲). «همسرآزاری، رفتارشناسی آزار علیه شوهر». *مجله مطالعات راهبردی زنان*. (۲۰). صص ۴۳-۶۸.
- قرشی بنابی، علی‌اکبر. (۱۳۷۵). *تفسیر احسن الحدیث*. ۱۲ ج. تهران: بنیاد بعثت، مرکز چاپ و نشر.
- کاظم‌نژاد، مه‌ری. (۱۳۹۷). *آسیب‌شناسی اجتماعی نقش همسری و مادری زنان با رویکرد اسلامی*. قم: جامعه‌الزهرا(س).
- کریندورف، کلسوس. (۱۳۷۸). *تحلیل محتوا: مبانی روش‌شناسی*. ترجمه هوشنگ نائینی. تهران: انتشارات روش.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۲۹ ق). *الکافی*. مصحح: دارالحدیث. ۱۵ ج. قم: دارالحدیث.
- محدث نوری، حسین بن محمدتقی. (۱۴۰۸ ق). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. ۲۸ ج. قم: مؤسسة آل‌البيت عليهم السلام.
- محمدی ری‌شهری، محمد، آذیر، حمیدرضا، شیخی، حمیدرضا، و جمعی از پژوهشگران. (۱۳۹۱). *دانشنامه قرآن و حدیث*. ج ۴. قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث.
- مصطفوی، حسن. (۱۴۳۰ ق). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*. بیروت - قاهره - لندن: دارالکتب العلمیة.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۹۷). *نظام حقوق زن در اسلام*. تهران: صدرا.
- معین‌الاسلام، مریم؛ طیبی، ناهید. (۱۳۸۶). *روانشناسی زن در نهج البلاغه*. قم: بهشت بینش.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۱). *تفسیر نمونه*. ۲۸ ج. تهران: دارالکتب الإسلامية.

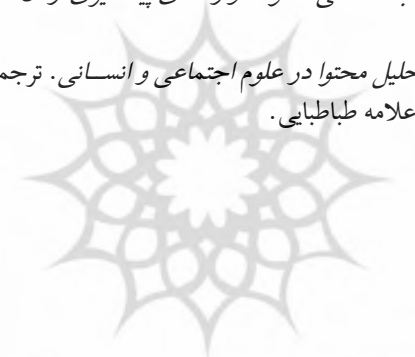
مینوچین، سالوادور. (۱۳۸۱). *خانواده و خانواده درمانی*. ترجمه باقر ثنائی. تهران: امیرکبیر.
 نجفی الجواهری، محمدحسن. (۱۳۶۲). *جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام*. مترجم: محمود
 قوچانی. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی.
 نعمتی پیرعلی، دل‌آرا؛ کاردوانی، راحله؛ وکیلی، مهدی. (۱۳۹۰). «ملازمه‌ی تکالیف زوجین و
 اخلاق‌مداری در خانواده در منابع اسلامی». *مجله مطالعات راهبردی زنان*. ۱۴ (۵۴). صص ۲۱۱
 - ۲۵۳.

نوری، احمد؛ اعتمادی، عذرا؛ جزایری، رضوان السادات؛ فاتحی زاده، مریم. (۱۳۹۶). «واکاوی
 همسرآزاری روانشناختی مردان علیه زنان در زوجین ایرانی: یک مطالعه کیفی». *مجله تحقیقات
 علوم رفتاری*. ۱۵ (۱). صص ۱۱۷-۱۱۱.

نیلفروشان، پریسا؛ عابدی، محمدرضا؛ احمدی، سیداحمد. (۱۴۰۰). *آسیب‌شناسی خانواده*. دانشگاه
 اصفهان.

ویسی، غلامرضا (بی‌تا). *آسیب‌شناسی خانواده و راه‌های پیشگیری از آن*. ۱ ج. تهران: سپاه پاسداران
 انقلاب اسلامی.

هولستی، آل. آر. (۱۳۹۱). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*. ترجمه نادر سالارزاده امیری.
 تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

References:

The Holy Qur'an

- Afdālī, 'Alī; Gandomī, Nasțaran; Nabavī, Mahdokht. (2018). "Dar Joštojū-ye Vākāvī-ye Bohrān-e Huviyyat dar Romān-e Sāqeh-ye Bāmbū bar Asās-e Nazariyeh-ye Erikson." *Journal of al-Jam'iyah al-Īrāniyyah li-l-Lughah al-'Arabiyyah wa Ādābihā*, peer-reviewed quarterly, 19(47), pp. 97–116.
- Ālūsī, Mahmūd ibn 'Abdullāh. (1415 AH/1994). *Rūh al-Ma'ānī fi Tafsi'r al-Qur'ān al-'Azīm wa al-Sab' al-Mathānī*. Beirut, Lebanon: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah, Nasharāt-e Muḥammad 'Alī Baydūn.
- Āshīfī-Far, Farzād; Shams-Esfandābād, Ḥasan; Shāṭeriyān-Moḥammadī, Fātemeh. (1402 Sh/2023). "Tāthīr-e Tanavvo'-ṭalabī-ye Jinsī va Hayajān-khāhī dar Sarkhūrdegī-ye Zanāshū ī-ye Mardān-e Motāahhil." *Journal of Pajūhish-e Tavānbakhsī dar Paraštārī*, 9(4), pp. 108–116.
- Beheshti, Aḥmad. (1361 Sh/1982). *Khānuvādeh dar Qur'ān*. Qom: Būstān-e Kitāb.
- Fātiḥī, Ḥamid-Reza. (1380 Sh/2001). "Ta'sīr-e Fardgarā'ī va Jam'garā'ī bar Ravābiṭ-e A'dā-ye Khānuvādeh". *Motāla'āt-e Rāhbordī-ye Zanān*, no. 11, pp. 136–145.
- Fayyūmī, Aḥmad ibn Muḥammad. (1414 AH/1993). *al-Miṣbāḥ al-Munīr fi Ḥarīb al-Sharḥ al-Kabīr*. Qom: Mu'assasat Dār al-Hijra.
- Frūzābādī, Muḥammad ibn Ya'qūb. (1415 AH/1994). *al-Qāmūs al-Muḥīṭ*. (1st edition). Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Holsti, Ole R. (1391 Sh/2012). *Tahlīl-e Muḥtavā dar 'Ulūm-e Ijtimā'ī va Insānī*. Translator: Nādīr Sālārzādeh Amīrī. Tehran: 'Allāmeḥ Tabātabā'ī University Press.
- Ibn-Bābawayh, Muḥammad ibn 'Alī. (1413 AH/1992). *Man lā Yaḥḍuruḥu al-Faqīh* (2nd edition). Editor: 'Alī-Akbar Ghaffārī. Qom: Daftar-e Intishārāt-e Islāmī, affiliated with Jāmi'a-ye Mudarrisīn Ḥawzah-ye 'Ilmiyyeh-ye Qom.
- Ibn-Manzūr, Muḥammad ibn Mukarram. (1414 AH/1994). *Lisān al-'Arab* (3rd edition). Beirut: Dār Sādir.
- Jānīpūr, Muḥammad; Shekarrānī, Reza. (1392 Sh/2013). "Rahāvārd-e Istīfādeh az Tahlīl-e Muḥtavā dar Fahm-e Aḥādīth." *Journal of Pajūhish-hā-ye Qur'ān va Ḥadīth*, University of Tehran, 46(2), pp. 27–57.
- Javadi Amoli, Abdullah. (1394 Sh/2015). *Khānuvādeh-ye Mota'ādīl va Ḥuqūq-e Ān*. (2nd edition). Researcher: Ibrāhīm Javānmard Farkhānī. Qom: Isrā' Publications.
- Javadi Amoli, Abdullah. (1397 Sh/2018). *Tafsi'r-e Tasnīm*. Qom: Isrā' Publications.
- Kāzīm-Nijad, Mehri. (1397 Sh/2018). *Āsīb-shināsī-ye Ijtimā'ī-ye Naqsh-e Hamsarī va Mādārī-ye Zanān bā Rūvikard-e Islāmī*. Qom: Jāmi'at al-Zahrā.
- Khānī-Moqaddam, Mahyār. (1402 Sh/2023). "Barjāsteh-tarīn Rāhkarhā-ye Qur'ānī-Rivāyī-ye Afzāyish-e Riḍāyatmandī-ye Jinsī-ye Hamsarān." *Journal of Sabk-e Zindiqī-ye Islāmī bā Mihvariyyat-e Salāmat*, 7(1), pp. 33–44.
- Krippendorff, Klaus. (1378 Sh/1999). *Tahlīl-e Muḥtavā: Mabānī-ye Ravesh-Shināsī*. Translator: Hūshang Nā'inī. Tehran: Ravesh Publications.
- Kulaynī, Muḥammad ibn Ya'qūb. (1429 AH/2008). *al-Kāfī*. Editor: Dār al-Ḥadīth. Qom: Dār al-Ḥadīth.
- Makārim Shīrāzī, Nāshir. (1371 Sh/1992). *Tafsi'r-e Nemūneh*. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmīyya.
- Minuchin, Salvador. (1381 Sh/2002). *Khānuvādeh va Khānuvādeh-Darmanī*. Translator: Bāqir Sanā'ī. Tehran: Amir Kabir.

- Mo'in al-Islām, Maryam; Tayyibī, Nāhīd. (1386 Sh/2007). *Ravānshināsī-ye Zan dar Nahj al-Balāghah*. Qom: Behesht-e Bīnesh.
- Moštāfāvī, Ḥasan. (1430 AH/2009). *al-Taḥqīq fī Kalimāt al-Qur'ān al-Karīm*. Beirut – Cairo – London: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Muḥaddīth Nūrī, Ḥusayn ibn Muḥammad-Taqī. (1408 AH/1988). *Muštadrak al-Wasā'il wa Muštanbat al-Masā'il*. Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt ('a).
- Muḥammadī Rey-Shahrī, Muḥammad; Āzhīr, Ḥamīd-Reza; Shaykhī, Ḥamīd-Reza; and a group of authors. (1391 Sh/2012). *Dānīshnāmeḥ-ye Qur'ān va Ḥadīth*. Qom: Dār al-Ḥadīth Scientific and Cultural Institute.
- Mutahhari, Morteza. (1397 Sh/2018). *Niẓām-e Ḥuqūq-e Zan dar Islām*. Tehran: Šadrā.
- Najāfī al-Jawāhirī, Muḥammad-Ḥasan. (1362 Sh/1983). *Jawāhir al-Kalām fī Sharḥ Sharāye' al-Islām*. Translator: Maḥmūd Qūchānī. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī.
- Ni'matī Pīr 'Alī, Delārā; Kārdavānī, Rāheleh; Vakīlī, Maḥdī. (1390 Sh/2011). "Molāzimeḥ-ye Takālīf-e Zowjāyn va Akhlāq-Madārī dar Khānuvādeḥ dar Manābī'-e Islāmī". *Motāla'āt-e Rāhbordī-ye Zanān*, 14(54), pp. 211–253.
- Nilafroshān, Parīsā; 'Ābedī, Muḥammad-Reza; Aḥmadī, Seyyed Aḥmad. (1400 Sh/2021). *Āsīb-shināsī-ye Khānuvādeḥ*. University of Isfahan.
- Nūrī, Aḥmad; E'timādī, 'Azrā; Jazāyerī, Rezvān al-Sādāt; Fāteḥī-Zādeh, Maryam. (1396 Sh/2017). "Vākāvī-ye Hamsar-Āzārī-ye Ravān-shināktī-ye Mardān 'Alayh-e Zanān dar Zowjāyn-e Irāni: Yek Moṭālī'eh-ye Keyfī". *'Ulūm Raftārī Research Journal*, 15(1), pp. 111–117.
- Qāsimī Rowshan, Ibrahim. (1382 Sh/2003). "Hamsar-Āzārī: Raftār-shināsī-ye Āzār 'Alayh-e Showhar". *Motāla'āt-e Rāhbordī-ye Zanān*, no. 20, pp. 43–68.
- Qurashī Benābī, 'Alī-Akbar. (1375 Sh/1996). *Tafsīr Aḥsan al-Ḥadīth*. Tehran: Be'sat Foundation, Printing and Publishing Center.
- Rāghib Iṣfahānī, Ḥusayn ibn Muḥammad; Dāwoodī, Šafwān 'Adnān. (1412 AH/1992). *Mufradāt Alfāz al-Qur'ān* (1st edition). Beirut–Damascus: Dār al-Qalam –Dār al-Shāmiyyah.
- Raḥmānī, Amīr. (1391 Sh/2012). *Barresī-ye Fiqhī-ye Mudīriyyat dar Ravābiṭ-e Zan va Showhar* (1st edition). Qom: Būstān-e Kitāb.
- Rāstegār Khālīd, Amīr. (1385 Sh/2006). *Khānuvādeḥ, Kār, Jinsiyyat*. Tehran: Women's Social and Cultural Council, Public Relations.
- Roche, Guy. (1367 Sh/1988). *Konsh-e Ijtimā'ī*. Translator: Homā Zanjanīzādeh. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad Publications.
- Sālārīfar, Muḥammad-Reza. (1387 Sh/2008). *Khānuvādeḥ dar Nigarish-e Islām va Ravānshināsī*. Tehran: Research Institute of University and Hawzah, SAMT Publications.
- Sārūkhānī, Bāqir. (1382 Sh/2003). *Moqaddameḥ'ī bar Jāmi'eh-shināsī-ye Khānuvādeḥ*. Tehran: Soroush Publications.
- Sharaffī, Muḥammad-Reza. (1380 Sh/2001). *Khānuvādeḥ-ye Mo'ta'dil [Ānātomī-ye Khānuvādeḥ]* (5th edition). Tehran: Publications of the Parents and Teachers Association.
- Shartūnī, Sa'īd. (1416 AH/1995). *Aqrab al-Mawārid fī Fuṣaḥ al-'Arabiyyah wa al-Shawārid*. Tehran: Organization of Al-Awqaf and Charitable Affairs. Dar al-Aswa for Printing and Publishing.
- Ṭabarī, Muḥammad ibn Jarīr. (1412 AH/1991). *Jāmi' al-Bayān fī Tafsīr al-Qur'ān*. Beirut: Dār al-Ma'rifa.
- Ṭabarsī, Faḍl ibn Ḥasan. (1372 Sh/1993). *Majma' al-Bayān fī Tafsīr al-Qur'ān*. Editors: Faḍlallāh Yazdī Ṭabāṭabā'ī & Hāshim Rasūlī. Tehran: Nāšir Khosrow.
- Ṭabāṭabā'ī, Muḥammad-Ḥusayn. (1390 Sh/2011). *al-Mīzān fī Tafsīr al-Qur'ān* (2nd edition). Beirut: Mu'assasat al-'Alamī li-l-Maṭbū'āt.

- Tāhirī, Ḥabīballāh. (1383 Sh/2004). Barresī-ye Mabānī-ye Farhang-e Gharb va Payāmad-hā-ye Ān. Qom: Buṣṭān-e Kitāb.
- Ṭayyib, ‘Abd al-Ḥusayn. (1369 Sh/1990). Atyab al-Bayān fī Tafsīr al-Qur’ān. Tehran: Islām.
- Tūsī, Muḥammad ibn Ḥasan. (n.d.). al-Tibyān fī Tafsīr al-Qur’ān. Beirut: Dār Ihyā’ al-Turāth al-‘Arabī.
- Veysi, Gholām-Reza. (n.d.). Āsīb-shināsī-ye Khānuvādeh va Rāh-hā-ye Pīshgīrī az Ān. Tehran: Islamic Revolutionary Guard Corps.
- Zamaksharī, Maḥmūd ibn ‘Umar. (1407 AH/1987). al-Kashshāf ‘an Ḥaqā’iq Ghawāmiḍ al-Tanzīl wa ‘Uyūn al-Aqāwīl fī Wujūh al-Tāwīl. Beirut: Dār al-Kitāb al-‘Arabī.
- Zubaydī, Muḥammad Murtaḍā. (1414 AH/1993). Tāj al-‘Arūs min Jawāhir al-Qāmūs. Beirut: Dār al-Fikr.
- Zuhaylī, Wahbah. (2000). al-USrah al-Muslimah fī al-‘Ālam al-Mu‘āṣir. Beirut: Dār al-Fikr al-Mu‘āṣir.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

| Extended Abstract |

A Content Analysis of Family Challenges with an Emphasis on Spousal Relations in the Noble Qur'an

Zahra Movazebi, Ebrahim Ebrahimi

Research Objective: The present study, aimed at examining the vulnerabilities affecting spousal relations within the family on the basis of the teachings of the Noble Qur'an, seeks to address the following fundamental questions: How can the overall framework governing the Qur'anic verses related to family vulnerabilities be explained? What is the principal orientation of these verses in confronting family-related harms? Accordingly, employing a quantitative–qualitative content-analysis method alongside an analytical–expository approach, the study endeavors to extract the Qur'an's strategic principles and concepts and to present an indigenous, preventive model for promoting family well-being and strengthening familial cohesion. Drawing upon the Qur'anic logic, which emphasizes prevention prior to remedy, this research aims to take a scholarly and practical step toward the reconstruction and empowerment of the family institution.

Research Methodology: This study examines the Qur'anic verses related to family vulnerabilities using the content-analysis method, which is regarded as “one of the credible interdisciplinary methods for textual analysis”. Drawing on the perspectives of Holsti and Krippendorff, the research seeks to systematically identify and analyze the verses relevant to family-related harms in the Qur'an. In this process, 64 verses were first identified and collected; thereafter, through several stages of repeated review, their orientations were determined, secondary and primary themes were extracted, and the verses were coded and categorized. Ultimately, qualitative and quantitative analyses were conducted based on these codes, and a conceptual model for the study of family vulnerabilities from the Qur'anic perspective was designed and presented.

Findings: The findings of the study indicate that the Noble Qur'an, through a multilayered approach, does not confine family vulnerabilities merely to the behavioral level; rather, it also addresses deeper dimensions such as beliefs, attitudes, power relations, and gender roles. According to the analysis of the verses, the most significant threats undermining family cohesion include individualism, identity crisis, shifts in attitudes toward gender roles, violation of mutual rights, male domination, sexual permissiveness, weakening of religious beliefs, and psychological and legal spousal abuse.

Based on the statistical results derived from the total frequency of 64 verses, the highest proportion of family vulnerabilities pertains respectively to misconduct jointly committed by both spouses (41%), misconduct by men (39%), and misconduct by women (20%). In response to these vulnerabilities, the Qur'an, by emphasizing

foundational principles such as God-centeredness, chastity, righteous conduct, and the precedence of collective welfare over individual interest, offers preventive and corrective strategies for strengthening and restoring spousal relations.

Conclusion: The results of this study demonstrate that the Noble Qur'an, through a comprehensive discourse grounded in human nature, possesses significant capacity for explaining family-related vulnerabilities and offering sound models for their prevention and reform. The threefold classification of vulnerabilities—misconduct jointly committed by spouses, misconduct by the husband, and misconduct by the wife—indicates that the violation of mutual rights and disregard for ethical and religious obligations at any of these levels leads to the weakening of the family structure. The considerable share of joint misconduct highlights the necessity of redefining spousal relations based on reciprocal rights, empathy, and responsibility.

Moreover, an analysis of Qur'anic verses in light of contemporary social developments shows that vulnerabilities such as individualism, identity crisis, shifting gender roles, and illicit freedom pose serious threats to family cohesion. In this regard, the Qur'an—by grounding its guidance in principles such as God-centeredness, righteous and considerate conduct, preservation of chastity, and the prioritization of collective interests over individual desires—provides an effective framework for strengthening familial bonds. These principles not only function preventively but also exhibit corrective and therapeutic potential when families face crises.

The findings of this research suggest that Qur'anic principles, with their foundation in human nature and conceptual flexibility, are capable of adapting to emerging social transformations and challenges. Accordingly, employing the Qur'anic framework can offer an effective model for enhancing family well-being, redefining intra-family mechanisms, and restoring strained relationships in contemporary societies. On an applied level, it can also serve as a basis for developing cultural, educational, and counseling policies aimed at preventing and managing family-related vulnerabilities in Islamic communities.

Keywords: Family vulnerabilities; Noble Qur'an; Content analysis; Family health indicators; Spousal relations; Ideal condition